դած լուրը, իբր թէ Գրանիցա կայարանի մօտ պէտք է կայանայ գերմանական, ռուսաց և աւստրիական կայսրների տեսութիւնը։ Քաղաքական շրջանների մէջ այդ մասին ոչինչ յայտնի չէ։ Վիլհելմ կայսրը Մեկլենբուրգից վերադառնալուց յետոյ մըտադիր չէ ոչ մի տեղ ուղևորվել։

Առաջադէմ կուսակցութեան առաջնորդ Ռիխտեր Բերլինի մէջ իր ընտրողների առաջ մի ճառ արտասանեց, որով այնքան իշխան Բիսմարկի վրա չէր յարձակվում, որքան ընդհանրապէս պահպանողականների վրա։ Նրանց գործունէութեան հետևանքը, Ռիխտերի կարծիքով, սոցիալիստների դէմ օրէնքի հրատարակելը, պատերազմական բիւդժեսի մեծացնելը, հարկերի շատացնելը և անձնական ու տնտեսական ազատութեան սահմանափակումն են։ Ռիխտեր յոյս ունի, որ Բերլինը անպատճառ առաջադէմներին կընտրէ, որովհետև նա նրանց ընտրում էր և այն ժամանակ, երբ իշխան Բիսմարկ ամենամեծ հեղինակութիւն ունէր։ Եթէ իշխան Բիսմարկին կաջողվի այնպիսի բայխստագ կազմել, որի մեծամասնութիւնը իր կողմը կը լինի, նա անպատճառ երկու օրինագիծներ կը ներկայացնի՝ ծխախոտի արտօնութեան և ցորենի մաքսավճարը մեծացնելու մասին։

Պրոֆէսսոր Ադոլֆ Վագներ բազմաթիւ ընտրողների առաջ մի ճառ արտասանեց, որի մէջ ի միջի այլոց նկատեց, թէ միայն մանրակրկիթ մարդիկ կարող են ընդդիմանալ կառավարութեան ընդարձակ գաղափարներին, որի նպատակն է երևելի դարձնել Գերմանիային։ Այնուհետև Վագներ ասաց, որ նա կը պաշտպանի կաթոլիկ եկեղեցու հետ պետութեան կուի ընդհատելը և կընդդիմանայ արտաքոյ կարգի օրէնքներին հրէաների դէմ։

Բերլինից հեռագրում են „Порядокъ“ լրագրին, որ Վիլհելմ կայսրը, Կարլսրուէ քաղաքի մէջ եղած ժամանակ ստացաւ մի անանուն սպառնող նամակ։ Նամակի գրողը կալանաւորված է։ Դատաստանական քննութիւնը սկսված է։ Բերլինում, ինչպէս հեռագրում են նոյն լրագրին, մի մեծ ընտրողական ժողով տեղի է ունեցել այս օրերս, որտեղ առաջարկված է եղել պրոֆէսսոր Վիրխովի, որպէս բայխստագի անդամ։ Նրա կանդիդատութիւնը պաշտպանելու համար միացել են այս անգամ հակառակ բանակների, ազգային-ազատամիտների և պրոգրէսիստների (առաջադիմականների) ներկայացուցիչները։ Մի և նոյն ժողովի մէջ խօսել են, Վիրխովին պաշտպանելու համար, ազատամիտ Լասկէր և պրոգրէսիստ Ռիխտէր։ Երկուսն էլ ուշադրութեան արժանի ճառեր արտասանեցին, որոնց մէջ խստութեամբ քննադատեցին իշխան Բիսմարկի քաղաքականութիւնը։ Թէ Լասկէրի և թէ Ռիխտերի ճառերը մեծ ընդունելութիւն գտան ժողովի կողմից։ Այդ երկու քաղաքական անձնաւորութիւնները առաջ միմեանց թշնամի կուսակցութիւններին էին պատկանում, բայց այժմ, ընդհանուր վտանգի առաջ, Բիսմարկի ճնշող քաղաքականութեանը ընդդիմադրելու և պրոգրէսիստ Վիրխովի ընտրութիւնը պաշտպանելու համար, մի կուսակցութեան մէջ միացան։ Վաղուց է արդէն որ սպասում էին գերմանական ազատամիտ մեծ կուսակցութեան երկու նշանաւոր ճիւղերի, պրոգրէսիստների և նացիոնալ-լիբերալների միմեանց հետ միանալը, բայց միայն այժմ այդ դաշն համարվում է կատարված իրողութիւն։ Անտարակոյս, գերմանական բոլոր ազատամիտ կուսակցութիւնների միանալը կարող է այժմ տալ գերմանական առաջադէմ քաղաքական տարրին և այդ տարրը այն ժամանակ կարող է յաղթող հանդիսանալ պահպանողական և յետադէմ կուսակցութիւնների վրա։

Լրագիրները հաղորդում են, որ Բերլինում դիտաւորութիւն ունեն հանդիսաւոր կերպով տօնել Վիրխովի վաթսունամեայ յօբելեանը և Բերլինի համալսարանի մէջ նրա պրոֆեսսորութեան քսան և հինգ ամեայ տարեդարձը։ Այդ հանդէսը կը կատարվի նոյեմբերի 7-ին (19-ին) Բերլինի քաղաքացին վարչութեան դահլիճի մէջ։

ՖՐԱՆՍԻԱ

Քաղաքական շրջանների մէջ հաւատացնում են, որ հանրապետութեան նախագահը վերջին ժամանակներում շուտ շուտ է խորհրդակցում Ժիւլ-Սիմոնի հետ քաղաքական գործերի դրութեան մասին։ Ասում են, որ նրանց կարծիքները գրեթէ ոչինչով չեն զանազանվում և որ Գրեվի կամենում է յանձնել Ժիւլ Սիմոնին նոր մինիստրութեան կազմելը։ Այդ ենթադրութիւնը, մի քանի լրագիրների կարծիքով, հաւանական չէ։

Նորերում Լոնդոնի „Morning Post“ լրագիրը հաղորդում էր, որ իբր թէ ռուսաց կառավարութիւնը անբաւական է Ֆրանսիական կառավարութենից, որովհետև վերջինը հրաժարվեցաւ մասնակցել միջազգային միջոցների գործադրելուն քաղաքական յանցաւորների դէմ։ Այդ առիթով „Հավասի“ ընկերութիւնը նկատում է.“ Այդ լուրը ճիշդ չէ։ Ռուսաց կառավարութիւնը վաղուց առաջարկել է կոնֆերենցիա կազմել միջազգային դաշնակցութիւն կազմելու համար քաղաքական յանցաւորների դէմ։ Գերմանիան և Աւստրո-Ունգարիան ընդունեցին այդ առաջարկութիւնը, որ մերժվեցաւ Ֆրանսիայից և Անգլիայից։ Ֆրանսիական կառավարութիւնը, հրաժարվելով մասնակցել կոնֆերենցիային, այնուամենայնիւ պատրաստականութիւն յայտնեց դաշնագիր կապել Ռուսաստանի հետ յանցաւորների վերադարձնելու մասին։ Դեռ երեք տարի առաջ Ֆրանսիական սենատը հաւանութիւն տուեց Դիֆորի առաջարկած օրինագծին ընդհանրապէս յանցաւորներին յանձնելու մասին, բայց այդ օրինագիծը դեռ քննված չէ պատգամաւորների ժողովից։ Այդ պատճառով անհրաժեշտ է, որ յիշեալ օրինագիծը Ֆրանսիական ազգային երկու ժողովների հաւանութիւնը ըստանայ և յետոյ Ֆրանսիական կառավարութիւնը կարող է բանակցութիւններ սկսել Ռուսաստանի հետ մի դաշնագիր կապելու համար յանցաւորներին վերադարձնելու մասին։ Հաւանական է, որ այդ օրինագիծը կառաջարկվի պատգամաւորների ժողովին նրա պարապմունքների առաջիկայ շրջանի ընթացքում։ Հարցը այդ դրութեան մէջ է գտնվում և հիւսիսային պետութիւնները սպասում են Ֆրանսիական ազգային ժողովների վճռին, որպէս զի կարողանան նոր առաջարկութիւններ անել։

Գեներալ Սոսիէ Ցունիսից վերադարձել է Ալժիրիա, որովհետև նա համաձայն չէ մինիստրութեան կարծիքի հետ Կէրուանի վրա արշաւելու մասին։ Մինիստրները պահանջում են անյապաղ արշաւել այդ քաղաքի վրա, մինչդեռ գեներալ Սոսիէի կարծիքով այդ արշաւանքը պէտք է յետաձգել մինչև նոյեմբերը։ Մինիստրութիւնը ցանկանում է ճնշել ապստամբութիւնը մինչև այն օրը, երբ կը գումարվի պատգամաւորների ժողովը։

Եթէ այժմեան մինիստրութիւնը փոխվի, Ֆրանսիական մի քանի նոր դեսպաններ կը նշանակվեն։ Ս. Պետերբուրգի, Բերլինի և Վիէննայի այժմեան դեսպանների տեղ նորերը կը նշանակվեն։ Ինչպէս երևում է Գամբետտայի մինիստրութեան կազմվելուց յետոյ Ֆրանսիայի արտաքին քաղաքականութիւնը աւելի եռանդոտ ուղղութիւն կը ստանայ։ Գամբետտայի անհաշտ թշնամի արմատականները բոլոր միջոցներով աշխատում են խանգարել նրա մինիստրութեան կազմվելուն և առաջուց ցեխ են գցում և խայտառակում են այդ մինիստրութեան ապագայ անդամներին։

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՑԻՑ

Կ. Պոլիս, 21 սեպտեմբերի 1881

Գիտէք ինչ եղաւ «Մշակի» և իր համախոհներուն քարոզած գաղափարներուն անմիջական արդիւնքն։ Ահա՝ սիկ։

Երեք տարի առաջ, պատերազմը նոր վերջացեր էր, առաջին անգամ հայ անունը տէրութեանց դաշնադրութեան մը մէջ անցեր էր։ Մէկ քանի անձինք, որոց գլուխը կը գտնուէր Ներսէս պատրիարքը, մտածեցին որ մեզ ազգին ժամանակ էր կենդանութեան նշան տալու։ Թէ օտարին պաշտպանութիւնը որքան որ մեզի երաշխաւորված էր, որ այս պատճառին համար, պէտք էր որ մենք ալ մեր կողմէն անփոյթ չը մնանք և գաւառացի ազգայնոց վիճակին վրայ քիչ մը աւելի խորհենք, հոգանք անոնց անմիջական պէտքերն և դարմանենք ժամ յառաջ անոնց ամենէն փտեցուցիչ վէրքերը։ Վերջապէս պէտք է կ. պոլսեցի, քաղաքացի և գիւղացի մի և նոյն կապով միացնել և այս նպատակին հասնելու համար հարկ էր, ամեն դասի մարդոց, բայց մանաւանդ նիւթական և մտաւորական կարողութիւն ունեցողներուն աջակցութիւնը իրար բերել։ Եւ կազմուեցաւ «Ցնտեսական միութիւն հայոց» անուն ընկերութիւնը։ Ներսէսի նախագահութեամբ մէկ կամ երկու նիստեր եղան, յանձնախումբեր կազմուեցան (բնականապէս) և... այն օրէն իվեր խօսքն անգամ ընող չը կար այդ ընկերութեան։ Ամեն մարդ քիչ կամ շատ խելքը տուաւ այն հաստատութիւններուն, որոնց նպատակը սոսկ ուսմունք տարածել էր և որոնք հաստատ կերպով կը քարոզէին թէ այն էր ազգին միակ փրկութեան ճանբան։

«Մշակը» եղաւ որ առաջին անգամ տնտեսական մասին հրապարակաւ ամենուն ուշադրութիւնը հրաւիրեց և այս տարի միայն, հինգ վեց ամիս առաջ, Կ. Պոլսոյ մէջ յուզուեցաւ այդ հարցը և մեծ արձագանք գտաւ, մանաւանդ ի շնորհս ձեր աշխատակից պ. Նիկողոսեանին հանած աղաղակին, որու դրդիչները որոնք ըլլալնին պիտի ըսեմ քիչ մը վերջը։ Ի՞նչ եղաւ այս հարցին հետևութիւնը։ Այն՝ որ հասարակաց կարծիքէն մղուած, պարագայներէն ստիպուած և հաստատ գիտնալով թէ ինչ բանի կը կարօտի հայը ամեն բանէ առաջ, Ներսէս պատրիարքը, չը նայելով այս միջոցին իրեն անհամար զբաղմունքներուն, չը սպասելով, շատ մը պլատոնիկ մարդոց պէս թէ ինչ պիտի ըլլայ, ինչպէս պիտի վերջանայ հայկական հարցը, ժողովեց նորէն որքան Կ. Պոլսոյ մէջ բանիրուն, կարողութեան տեր մարդիկ կային, չէ թէ «գործիչ» ըսվողները (անոնցմէ բան չը սպասուիր), հապա ամեն ուշիմ, մասնագէտ և կարողութեան տէր մարդիկ և ըսաւ անոնց. «Հայոց տնտեսական միութիւնը» այսօր ազգին ամենէն կարևոր մէկ պէտքը լեցնելու կոչուած է։ Հայոց նիւթական զարգացմանը կրնանք օգնել թէ որ ուզենք։ Պէտք է որ այս ընկերութիւնը այսօր վերստին կենդանանայ։ Ցոյս տուէք որ դուք ազգին ճշմարիտ շահերը կը փնտռէք։» Երեք օր է ուրեմն որ գրեթէ նորէն կազմակերպեցաւ «Հայոց տնտեսական միութիւնը», և եթէ այն օրէն ի վեր բաժանորդ գրրուողներուն բազմութենէն դատենք, յառաջանալու և զարգանալու մեծ երաշխաւորութիւն կայ։ Բայց կանխաւ չը դատենք, տեսնենք անոր գործելը և վերջը կը խօսինք։ Իմ գլխաւոր նպատակս է ցոյց տալ թէ ինչպէս երբ հասարակութիւնը իր էնտէնկտովը համոզված է մէկ բանին, օր մը չէ օր մը այն կերպով բարոյական ճնշում կը բանեցնէ մինչև իսկ անտարբերներուն վրայ (ժողովականներէն շատը ազգային գործի խառնուողներ չէին) որ անկարելի է ուրիշ կերպով վարվել։

Երբ «Մշակը» ի վաղուց և պ. Նիկողոսեան վեց ամիս առաջ այս կամպայնը սկսան, ոմանք կարծեցին և գուցէ կը կարծեն թէ տնտեսական հարցը իրենց կապրիսին կամ աղմուկ գցելու համար էր որ երևան հանեցին։ Այս յիմար մեկնութեան պատճառը այն էր որ գրեթէ ամեն օրագիր, այստեղ թէ այդ տեղ, և անոնց մէկ քանի յայտնի թղթակիցները դէմ եղան այդ կարծիքին, որով, գլխաւորապէս ձեր կողմի հասարակութիւնէն ոմանք ենթադրեցին թէ հարցը ժողովրդեան համակրութիւնը չունի, կամ վաղահաս է և այլն։ Բայց մեր ազգին մէջ, մանաւանդ Կ. Պոլսոյ հայոց մէջ, երբէք լրագրութիւնը հասարակաց կարծիքը չէ ներկայացուցած և անոնց թղթակիցները սոսկ իրենց տեսակէտով կը գրեն ամեն խնդիրներու վրայ։ Իսկ ազգին խոհական և լուրջ մասը չեն անոնք ամենեին՝ որ այսօր իրրև գործիչ մէջ ինկած են, ամեն ազգային գործէ դուրս չեն ելներ, անոր համար ալ անոնց անունը միայն կը յիշուի հրապարակի վրայ։ Չէ, ազգին ուշիմ, զգաստ և պարկեշտ մասը, յայտնի պատճառներով երկրորդ պլանի վրայ կեցած է և կը սպասէ (այդ է ճիշդ անոր ալ յանցանքը), որ ինքնիրեն հրապարակը աւելի տիրացու ճամարտակներէն, որ ինքը երևան գայ։

«Մշակը», պ. Նիկողոսեան և իր մէկ քանի հրապարակաւ երևցած համախոհները երբ տընտեսական այս կարևոր հարցը յուզեցին, ուրիշ բան չըրին ուրեմն, եթէ ոչ ազգին ընդհանրութեան, հասարակաց կարծեաց արձագանքը ըլլալ։ Պ. Նիկողոսեան իր խիստ լեզուովը, որ գուցէ անտեղի էր, Կ. Պոլսոյ հասարակութեան կողմէն կը խօսէր և Կ. Պոլսոյ հրապարակի վրայ չերևցող ինտէլիգէնցիային հետ կատարելապէս համամիտ էր այս մասին։ Այս մեծ բազմութիւնն էր ահա իրապէս անոր այստեղի համախոհները և դրդիչները որ վերը յիշեցի։ Եւ գիտէք ինչու օրագիրներէն շատը վրան յարձակվեցան այսպէս յախուռն կերպով։ Վասն զի պ. Նիկողոսեան կամայ թէ ակամայ, իր ծանր և ոչ պարկեշտութեան ոճովը աւելի իր անձնականին դէմ գրգռեց մէկ քանիներու բարկութիւնը, քան թէ իր յայտնած գաղափարներուն դէմ։ Գաղափարը սկիզբէն անձնականին զոհ գընաց։ բայց ինչպէս կըսէր անցեալ օր «Մշակը» այնպիսի մարդիկ գաղափարի զինուորներ են, ինչ զարմանալի բան կայ ուրեմն երբ այդ զինուորները երբեմն նահատակ ըլլան։ Երբ մարդ մեղմ կը խօսի՝ այդ լեղի բաժակը չը խմէր։ բայց խօսքը ազդու կըլայ և մէկ է ամեն բնութիւն։ Առիթ չեմ ունեցած ձեր յարգելի աշխատակցին հետ տեսնուելու, բայց մէկ օր դպրոցի մը մէջ ճառ խօսելը լսեցի ուր կըսէր թէ «կարելի չէ մեղմ կերպով որ և է խնդիր յուզել և լուծել մեր ազգին մէջ»։ Այսօր սկսաւ երևալ թէ բաւական ճիշդ է եղեր իր այդ կարծիքը։

Այստեղ և այդտեղ կըսեն շատերը. «Ինչ պէտք է այսպիսի ատեն այս տեսակ խնդիրներ յարուցանել ազգին մէջ, երբ պէտք ունենք ինքզինքնիս ժողվելու (?)։ Հիմայ մեզի համար քաղաքական ճգնաժամ մըն է»։ Բայց միթէ ազգային կենսական շահերը սրտի առնելը և անոնց վրայ վիճաբանելը երկպառակութիւն գցել է ազգին մէջ։ Միթէ համոզմունքներու ընդհարումը տարաձայնութեանց նշան է։ Միթէ վըշտացած սրտէ դուրս թռած կծու խօսքերը թըշնամական զգացմունքի արտայայտութիւն է։ Միթէ դառն խօսքը սիրած առարկայի մը վրայ խորին սիրոյ համանիշ չէ։ Միթէ հայկական խնդրին լուծմանը արդելք կըլլանք երբ մենք ալ մեր ներքին գործերուն վրայ մտածենք։ Միթէ Ներսէս Պատրիարքը, որ մենակ անձն է հայոց հարցով զբաղող, աւելորդ և ինքասակար սեպեց «Ցնտեսական միութիւն հայոց» ընկերութեան խնդիրը յարուցանելը։

Եթէ ռուսահայոց ինտէլիգէնցիան կուզէ որ ամեն մարդ հանդարտ և լռիկ նստի և քիթը հովին պարագայները դիտէ, ազգին ներքին գործերը կը յուսայ թէ կարգի կը մտնեն։ Արդեօք այդ ինտելիգէնցիան կը կարծէ որ յառաջադիմութիւնը անգործութեան մէջ է։ Ա՞յդ է ուրեմն այդ ինտէլիգէնցիան որ իր անկենդանութեամբը միայն փայլած է մինչև հիմայ, ատոնք են Նազարեանցի, Նալբանդեանցի և «Մշակի» դպրոցին հետևողները, ինչպէս երբեմն կը պարծին։ Բայց